

5. Крестева Ю. Избранные труды : Разрушение поэтики / пер. з фр. Г. Косикова, Б. Нарумова. М. : РОССПЭН, 2004. 654 с.
6. Deleuze G. Rhizome : Introduction / trans. Johnston John. Paris : Minuit, 1983. 65 p.
7. Genette G. Palimpsests : Literature in the Second Degree (Stages) / tran. by Channa Newman, Claude Doubinsky. Nebraska : University of Nebraska Press, 1997. 491 p.
8. Landow G. Hypertext 3.0 : Critical Theory and New Media in an Era of Globalization. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2006. 436 p.
9. McLuhan M. The Gutenberg Galaxy. Toronto : University of Toronto Press, 2011. 336 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-180-0-28>

МЕТАМОДЕРНІСТИЧНІ КОНЦЕПТИ В ХУДОЖНЬОМУ НАРАТИВІ ЮСТЕЙНА ГОРДЕРА

Мацевко-Бекерська Л. В.

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри світової літератури
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

1975 року Масуд Заварзаде (в статті «Факт апокаліпсису і художнє «затемнення» в сучасних наративах американської прози») актуалізував поняття метамодернізму. За влучним визначенням Тауфіка Юсефа, метамодернізм стає «домінуючою культурною логікою сучасної сучасності» [4]. Попри те, що кристалізація поняття триває, активними у світовій літературі є ті автори, чия художня картина світу не лише маркує метамодерністичний горизонт, але й максимально деталізує наратив. Має цілковиту рацію М. Заварзаде, стверджуючи, що «нас поглинає технологічна реальність, яка кидає виклик моральному розумінню людини та підкоряється машинно створеним вказівкам щодо дій» [3]. Тож художній наратив, що ґрунтується на особливо уважному, психологічно довершеному переживанні світу довкола людини та людини в координатах нової реальності, викликає зацікавлення та потребу вивчити його природу, закономірності його розгортання, а також специфіку сприймання та інтерпретації.

До кола авторів, котрі переконливо репрезентують естетику нового часу, належить сучасний норвезький письменник Юстейн Гордер. Його проза не випадково викликає зацікавлення читачів, адже розгортає панораму «образів та ідей», що не можуть нікого залишити байдужим: життя і смерть, буття і сенси, питання і пошуки відповідей, звичне, що набуває ознак неймовірності й виняткове, що раптово стає буденністю. Увага літературознавців до прози автора зумовлена непересічністю мистецького таланту, масштабністю й значущістю проблематики, оригінальністю наративних рішень, переконливістю стильових прийомів.

У контексті «наративного повороту» для осмислення своєрідності стилю Юстейна Гордера особливо актуальним стає почасти паралельне розгортання двох дослідницьких стратегій, зосереджених на двох аспектах спорідненої проблематики: «автор – твір – читач» і «письменник – текст – реципієнт». Важливим, на нашу думку, напрямом літературознавчих досліджень є запропонований Ігорем Папушею концепт «виходу за межі» [1] (відзначимо відповідність такого підходу метамодерністичним тенденціям), особливо в поєднанні із пропозицією Олега Собчука відповісти на питання, «що ж є предметом вивчення когнітивної наратології: текстуальні структури чи структури людського мислення?» [2, с. 12]. Природа і специфіка художнього тексту як викладово-рецептивної «зустрічі свідомостей» стає важливим об'єктом спостережень та аналізу. Занурення у прозу Юстейна Гордера – своєрідний вхід у непередбачувані когнітивні лабіринти, що «виростають» із геометрично досконало впорядкованого художнього часопростору. Твори норвезького письменника стають надбанням світової літератури на зламі 1980-их і 1990-их років, у час моделювання нової культурної епохи. На думку Т. Юсефа, саме в цей час «постмодернізм почав хитатися як інтелектуальна та культурна система, почав проявлятися рішучий заклик до нової критичної та культурної чутливості» [4]. Проза Юстейна Гордера є тим оригінальним наративом, що вводить читача у стан платонівського «метаксісу», моделюючи хронотоп водночас «між», «поза межами» та «після».

Художній наратив Юстейна Гордера переконливо репрезентує метамодерністичні концепти, запропоновані Греггом Дембером [5]. Передусім, моделювання викладу відбувається у гіперсаморефлексивному контексті. Реципієнт перебуває у координатах співтворення, проєктуючи когнітивну модель одночасно на конкретизацію художнього світу і його переживання. Внутрішній світ автора пропонує позитивні конструктивні моделі для кожного читача. В опозиціях, скажімо, Софія – Гільда, Сесілія – Аріель, Георг Рьод – Ян Улав, Флорія Емілія – Августин,

Сольрун – Стейн можна зосереджуватися на окремих оцінних акцентах чи фіксувати локальні життєві максими, водночас кожна утверджує настанову на пошук гармонії та зближення, на скорочення смислових дистанцій. Співтворча інтенція моделює рецептивний простір, позаяк саме читачеві належить визначити функціональні рівні нарації для конкретизації маркерів художнього світу: який виклад є первинним – історія Софії чи розповідь Гільди, який світ є ближчим до реального – увиразнений передріздвяною суєтою в домі Сесілії чи розгорнений у її маленькій кімнатці, який наративний час є більш синхронізований із переживанням дійсності – той, що повільно розгортається у листі померлого батька чи той, що завмер в очікуванні екзистенційних відкриттів підлітка з листом в руках. Такі смислові опозиції – стильова константа творчої манери Юстейна Гордера, його авторське запрошення до «Великої творчої гри», результат якої щоразу той самий – когнітивна модель максимально синтезує аспекти сприймання та розуміння наративу з реалізованим правом читача на відкриття смислу.

Важливою метамодерністичною прикметою прози норвезького письменника є подвійність обрамлення наративів. Нарация та рецепція максимально синхронізовані: щиро, без іронії, максимально суб'єктивно та особистісно зображений світ продукує аналогічний інтерпретаційний контекст. Через пряме співвіднесення зображеного з реальністю уява та пам'ять однаково плідно співтворяють нові смислові рішення, розбудова образної системи ґрунтується на особистісному переживанні наративу. Значною мірою це досягається завдяки метамодерністичному коливанню між протилежностями й вигадливості. Досить часто художній світ Гордера постає в описі того, що виходить за межі норми і постає джерелом конструктивного досвіду для читача. Художній наратив конкретизує ті моменти історії, що позначені особливою драматизованою напругою, що мають на меті увиразнити рецептивну кульмінацію. Можемо зауважити вміле авторське поєднання двох надзвичайно важливих принципів розгортання викладу: з одного боку, це мінімалізм, позаяк від експозиції перевага надана позірно меншому чи простішому, що сприяє ближчому контакту з зображуваним, однак з другого боку, цілком втілена епічність як відтворення ситуацій, так і їхнього переживання. Така подвійність дає можливість репрезентувати провідну ідею: формально прості ситуації діалогу Софії з її наставником, читання листа померлого батька, зустріч на терасі готелю після тридцятирічної розлуки тощо розгортають глибокі та суперечливі переживання, емоції, спричиняють калейдоскопічну зміну читачього емоційного переживання та формування певного оцінного ставлення.

Важливими атрибутами наративних стратегій, репрезентованих у прозі Юстейна Гордера, є такі метамодерністичні аспекти, як нова щирість і метамилість. Художній світ романів та повістей норвезького письменника сповнений численними деталями, завдяки яким досягається максимальне рецептивне зближення із викладеною історією. Водночас уведення в наратив «дитячого» вектору додає безпосередності й простоти відображення, однак психологічна напруга сприймання особистих драм і трагедій досягає своєї кульмінації саме в посиленій емоційності переживання надзвичайно складних (позірно – простих) ситуацій.

Таким чином, проза Юстейна Гордера репрезентує оригінальну викладову стратегію в комплексі індиціальних знаків, що забезпечують адекватність сприймання тексту і максимальну активізацію читацької співтворчості від першого сприймання до варіативної інтерпретації. Водночас принципи когнітивної психології дають можливість долучити до методології дослідження різні аспекти конкретизації когнітивної моделі, простеживши наративно-рецептивну модифікацію художнього світу. У контексті аналітичного осмислення метамодернізму як настрою сучасного етапу гуманітаристики важливим є розуміння своєрідності авторських пропозицій в пізнанні реальності, в індивідуально-особистісному переживанні читача та формуванні певного оцінного канону. Особливо зважаючи на висловлений та аргументований запит на пошук якнайширшої гармонії людини у світі. Проза сучасного норвезького письменника дозволяє увійти в поле віднаходження деяких стійких точок опори для «вписування» світовідчуття і світорозуміння реципієнта у наративні координати новітньої літератури.

Література:

1. Папуша Ігор. *Modus ponens. Нариси з наратології*. Тернопіль : Крок, 2013. 259 с.
2. Собчук О. В. Переосмислення понять наративності, персонажа і фокалізації в сучасній когнітивній наратології // *Магістеріум*. Випуск 48. Літературознавчі студії. С. 108–113.
3. Zavarzadeh Mas'ud. The Apocalyptic Fact and the Eclipse of Fiction in Recent American Prose Narratives. *Journal of American Studies*. 9. Рр. 69-83. DOI:10.1017/S002187580001015X
4. Yousef Tawfiq. Modernism, Postmodernism, and Metamodernism : A Critique *International Journal of Language and Literature* June 2017, Vol. 5, No. 1, pp. 33-43 DOI: 10.15640/ijll.v5n1a5
5. Новий світанок: як метамодерн захоплює світ. <https://biggggidea.com/practices/novij-svitanok-yak-metamodern-zahoplyue-svit/>